

הרב יהודה זולדן, שבות יהודה וישראל, ירושלים תשס"ז, עמ' 313-329

יט

כרם, בית, אשה – שירות צבאי וחיי משפחה

- א. החוזרים מעורכי המלחמה
- ב. מלחמת רשות ומלחמת מצוה
- ג. חתן, נוטע, ובונה במהלך השנה הראשונה
- ד. שירות צבאי לבעל משפחה
- ה. איזון בין ערכים – צבא ומשפחה

א. החוזרים מעורכי המלחמה

בונה בית ולא חנכו, נוטע כרם ולא חיללו, מארס אשה ולא לקחה, משוחררים מהשתתפות במלחמה עצמה, והם מועברים לתפקידי עורף, חילות שירותים או תומכי לחימה – מספקים מים ומזון, ומתקנים הדרכים (משנה סוטה פ"ח מ"ב). יש שהתורה פטרה אותם לגמרי, והם אינם משתתפים כלל במלחמה אף לא בתפקידי עורף. מי שנשא אשה פטור לגמרי משירות צבאי במשך שנה שלמה מאז החתונה. חז"ל למדו שגם מי שנטע כרם וחיללו, וכן בנה בית וחנכו פטור בשנה הראשונה (משנה סוטה פ"ח מ"ד).

מה מבין הדברים המוזכרים מצוי כיום?

נושא אשה: דין של מארס אשה ולא לקחה, אינו מצוי כיום, מאחר שכבר מאות שנים נהוג לאחד את האירוסין והנישואין באותו מעמד, ואין מצב כיום בו אשה היא רק מאורסה ולא נשואה.¹ הנושא אשה, וטרם עברה שנה מיום הנישואין, מצוי מאוד, בין אם נשאה לפני שהחל את שירותו הצבאי, ובין אם נשאה במהלך השירות הצבאי – סדיר או קבע, וכן אם נקרא למילואים בשנה זו.

נוטע כרם (מטע): חקלאי שנטע מטע ועדיין לא הסתיימה השנה הרביעית, או שכבר הגיע השנה הרביעית והוא לא חילל, והוא נקרא לשירות מילואים,² או איש

1. על איחוד האירוסין עם הנישואין אנו שומעים כבר בתקופת הגאונים. ראה: אברהם חיים פריימן, סדר קידושין ונישואין, "מתקופת הגאונים עד גירוש ספרד", עמ' טו-קא.

2. הרב שלמה גורן, שו"ת משיב מלחמה, חלק ב, עמ' תנא, תנח, השיב לחייל מילואים ששאלו ממתי עד מתי מונים לשנה רביעית בכרם, הואיל "ושאלה זו הינה אקטואלית אצלי כעת לאחר שזכיתי ליהנות השנה מפרי כרמי שהגיע לנטע רבעי וקבלתי לפני ט"ו בשבט צו גיוס למילואים". בשאלתו הוא מציין

קבע שנטע מטע תוך כדי שירותו. לא מצוי שחייל הנקרא לשירות סדיר כבר נטע מטע.

בונה בית: הדבר יכול להיות אצל אדם, בדרך כלל נשוי, שבנה בית ועדיין לא סיים לבנותו, או שסיים לבנותו ועדיין לא עברה שנה מיום הכניסה לבית, והוא נקרא לשירות מילואים, או איש קבע שבנה בית תוך כדי שירותו. לא מצוי שחייל הנקרא לשירות סדיר, כבר בנה בית, אלא אם כן הוא התחתן בגיל צעיר ורכש דירה.

ב. מלחמת רשות ומלחמת מצוה

באילו מלחמות חלים דיני המשוחררים והפטורים, רק במלחמת רשות או גם במלחמת מצוה? במשנה בסוטה פ"ח מ"ז, המסיימת את כל הפרק העוסק בדיני הפטורים והמשוחררים, נאמר:

במה דברים אמורים? במלחמת הרשות. אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין אפילו 'חתן מחדרו וכלה מחופתה' (יואל ב, טז). אמר רבי יהודה: במה דברים אמורים במלחמת מצוה, אבל במלחמת חובה הכל יוצאין, אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה.

רש"י בסוטה מד ע"ב מפרש ששאלת המשנה "במה דברים אמורים" מתייחסת הן לאלו שחוזרו מן המערכה והן לאלו שאינן זזין ממקומן.³ אך מהרמב"ם משמע אחרת. הרמב"ם בהלכות מלכים פרק ז, עוסק בדיני המשוחררים והפטורים. בהלכות א-ד הוא עוסק בדיני המשוחררים – בונה בית ולא חנכו, ארש אשה ולא לקחה, נוטע כרם ולא חללו – המועברים לתפקידי עורף. ועל אלו מסיים הרמב"ם בהלכה ד וכותב:

שהרבנות הצבאית משחררת את כל מי שמתחתן בשנה הראשונה כדין התורה, ודין זה אמור לחול גם על הנוטע כרם. ראה עוד: הרב שלמה גורן, פסקי הלכות צבא (אייר תשכ"ט), עמ' 94-92. 3. כך מפרשים גם המאירי והרע"ב. ראייה לפרשנות זו ממדרש שמואל (בובר) פרשה כב, ב ויצאו שרי. הרב שלמה גורן, שו"ת משיב מלחמה, חלק ב, עמ' תמט-תנח, סובר אף הוא שבמלחמת מצוה גם הפטורים חייבים להתגייס, אך הוא טוען שאימונים אינם נחשבים למלחמת מצוה מאחר שאין מדובר על הגנה ישירה וכן הם אינם חלים על כל הכוחות וניתן לדחותם לתאריך אחר, לאחר תום שנת הנישואין. אך נראה שגם אימון או תעסוקת ביטחון שוטף יש לראותם כחלק ממלחמת המצוה, מאחר שלא ניתן להילחם במלחמת מצוה ללא הכנה והכשרה מתאימה. ישנן יחידות קרביות בהן ההכשרה לוקחת תקופה ארוכה מאוד, ונדרש לקיים אימונים בתדירות גבוהה על מנת לשמר כשירות מבצעית. הרב גורן עצמו מעלה סברה זו בספרו שם עמ' יד. ראה עוד: הרב אליעזר וולדינברג, הלכות מדינה, חלק ב, עמ' א-ד, ט-יא; הרב עדין שטיינזלץ, ערכים במבחן המלחמה, עמ' 193-194; הרב יצחק קופמן, הצבא כהלכה, עמ' ה-ז, כה-כו, מט.

במה דברים אמורים שמחזירין אנשים אלו מעורכי המלחמה?
 במלחמת הרשות, אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין ואפילו חתן מחדרו
 וכלה מחופתה.⁴

"אנשים אלו" – לא אחרים. בהלכות ה-ט מפרט הרמב"ם מה נכלל בנוטע כרם, ארס אשה ובונה בית. בהלכות י-ד, עוסק הרמב"ם בפטורים מהמלחמה שאינם יוצאים כלל מבתיהם. שם אין הוא מזכיר שהדברים אמורים רק במלחמת רשות ולא במלחמת מצוה. הרמב"ם שינה מסדר המשנה שבה נאמר לכאורה שדיני הפטורים והמשוחררים חלים רק במלחמת רשות ולא במלחמת מצוה, בעוד שהרמב"ם כתב זאת מפורשות רק ביחס למשוחררים ולא בנוגע לפטורים. ומכאן נראה לכאורה, שלדעתו, בין במלחמת רשות ובין במלחמת מצוה, אין הפטורים מגויסים כלל.

הרב אליעזר וולדינברג, הלכות מדינה, חלק ב, שער ג פרק ז, העיר על כך וכתב שביחס לפטורים הרמב"ם סמך על דבריו בהלכה ד ולא ראה צורך לחזור על הדברים פעם נוספת. עדיין לא ברור מדוע הרמב"ם לא כתב את ההלכה בדבר סוג המלחמה המדוברת בסוף הפרק, כדרכה של המשנה?

הרב יהושע הגר לאו, עוז וענוה, עמ' 124-126, מסביר, שמלחמת מצוה כמו מלחמת מדין בה לא גייסו את הכול, או מלחמה שאנחנו יוזמים ולא האויבים, אזי על אף שהמלחמה מוגדרת כמלחמת מצוה אין החתן יוצא אליה. אולם למלחמת עזרת ישראל מיד צר גם חתן בשנתו הראשונה יוצא. גם על הדברים הללו ניתן לערער, מאחר שברמב"ם כאן אין כל הבחנה בין סוגי מלחמת מצוה.

מכל מקום גם אם הבנתנו נכונה ברמב"ם, הרי שהראשונים האחרים פירשו כדרכה של המשנה ולא הבחינו לעניין זה בין מלחמת מצוה למלחמת רשות, ומכאן שהן הפטורים והן המשוחררים יוצאים למלחמת מצוה.⁵

4. באילו מלחמות היה הכהן משמיע את דבריו, ראה בספרי: מלכות יהודה וישראל, "יהודה המכבי ככהן משוח מלחמה", עמ' 314-319, 324-325.

5. הרב יצחק קופמן, הצבא כהלכה, עמ' כו הערה 18, מביא בשם הרש"ז אויערבך, בנוגע לחתן בשנתו הראשונה הנקרא למילואים לפעילות מבצעית חיונית – שאם יש מספיק חיילים, ראוי שהחתן יגיש בקשת שחרור כדי לקיים את שיטת היראים הסובר שיש מצוה חיובית לשמח את אשתו, או כדי לקיים את רוח המצוה וטעמיה כדברי החינוך במצוה תקפב. אך לכאורה הדבר לא ברור, מאחר שלשיטות ראשונים אלה גם חתן בשנתו הראשונה יוצא למלחמת מצוה, ואז אין חלה עליו כלל המצוה של "ושמח את אשתו". פעילות מבצעית חיונית כיום, נחשבת למלחמת מצוה, ואילו דברי היראים הם על שחרור או פטור ממלחמת רשות. נוסף עוד שהנצי"ב בהעמק דבר דברים כד, ה כותב ההפך מהיראים, ולפיו: "ושמח את אשתו אינו מצות עשה לשמח את

האם מצוה זו של שחרור הלוחמים נוהגת כיום? החינוך במצוה תקפב כותב: "מצוה זו נוהגת בזמן הבית... כי אז היינו נלחמים לפעמים". נראה שכוונתו לומר שמציאות בה עם ישראל נלחם עם אומות העולם, בין מלחמת רשות בין מלחמת מצוה, יכולה להיות רק כשקיימת לעם ישראל יישות לאומית וצבאית בארצו.⁶ כיום יש לעם ישראל מדינה וצבא משלו, ויש לראות במלחמות מדינת ישראל מלחמות מצוה.⁷

אשתו כל השנה הראשונה, דזה אינו, ואפילו מדרבנן אינו מחויב לשמחה אלא שבוע אחד, וכבר עמד על זה בספר יראים, אבל האמת דפי' ושמח את אשתו אינו אלא רשות דיכול הוא לשבת בביתו ולשמח את אשתו אף על גב שכל ישראל בצער מלחמה". כך כתב הנצי"ב גם במרומי שדה לסוטה מג ע"ב. ראה עוד: הרב אליעזר וולידנברג, שו"ת ציץ אליעזר, חלק יט, סי' מא, אות י; הרב עובדיה יוסף, שו"ת יביע אומר, חלק ד, אה"ע סי' ת. עוד: דוד הנשקה, "ושמח את אשתו – לתולדות שיטת הרמב"ם", קובץ הרמב"ם, ירושלים תשס"ה, עמ' כב-ל. על מצות "ושמח את אשתו" באופן כללי נכתב ספר שלם ובו מקורות רבים: הרב אברהם חיים פרנקל, שמחה תמימה – על מצות השמחה בשנה הראשונה לנישואין, ירושלים תשמ"ו.

6. בחינוך ישנם ביטויים דומים במצוות אחרות הקשורות למלחמה: "בזמן שהיו ישראל על אדמתם" – מצוה תקסב; "בזמן שארץ ישראל בישובה" – מצוה תקכו, "בזמן הבית" – מצוות תקסו-תקסז. נראה שלכל אלו כוונה אחת כאמור בגוף המאמר.

7. ראה בספרי: מלכות יהודה וישראל, "יציאה למלחמת רשות ומצוה בזמן הזה", עמ' 271-283. על שאלה זו, לאיזה מלחמה יוצא חתן, כתב בספר שמחה תמימה, מפתח השמחה עמ' כג-כה: "ציונים אלה לענין שאסור לצאת למלחמה נהגו בארץ ישראל בזמן שבית המקדש היה קיים בלבד, כי אז היינו נלחמים לפעמים, והיה מלכות בישראל. ובמלכות עובדי כוכבים יש מי שכתב (בני בנימין – האדר"ת, הל' קידוש החודש ד, יא) שנוהג בזה דינא דמלכותא דינא. המצוה לישוב עמה שנה אחת חייבים לקיימה גם בזמן הזה, בכל מקום בארץ ישראל ובחור"ל, מפני שהיא חובת הגוף". לפיו, אין גדר מלחמה כיום כי אין מקדש ומלכות, אך מי שיגויס בשנתו הראשונה לצבא גויים יוכל לילך מכוח דינא דמלכותא דינא, וכן מצות "ושמח" נוהגת כיום. במקורות הוא מציין לדברי החינוך במצוה תקפב, וכן לשו"ת החתם סופר, אה"ע סי' קנה, הכותב: "מצוה זו נוהגת בזמן שיש לישראל מלכות ונלחמים עם אויביהם ולא בזמן הזה כלל". דברים דומים כותב בשו"ת הנודע ביהודה, אה"ע, מהדורא תנינא, סי' קכט. לא מובן איך ניתן להעתיק דברים שכתבו פוסקים לפני מאות שנים על מציאות שהייתה בימיהם ולהחילם על זמננו. לדברינו ההנהגה שיש לעם ישראל כיום בארץ, עונה על הקריטריונים: "בזמן שיש לישראל מלכות", ומאז קום המדינה יצאנו למספר רב באופן יחסי של מלחמות. גם אם יחלוק מאן דהוא על הגדרת במדינה כ"מלכות בישראל", הרי שלפי האמור יש לצאת למלחמות מכוח דינא דמלכותא דינא. וראה: הרב יעקב בצלאל ז'ולטי, משנת יעב"ץ – הלכות שמיטה ויובל יג, יב, הדן אם מלך יכול להוציא את שבט לוי למלחמה מכוח משפט המלך.

ג. חתן, נוטע, ובונה במהלך השנה הראשונה

כאמור לעיל, השאלות המעשיות יותר כיום מבין שלושת סוגי הפטורים הם אצל מי שנשא אשה. ניתן להציג שאלות דומות גם ביחס לנוטע מטע ולבונה בית, אך נראה ששאלות הנוגעות לחתן שכיחות יותר.

הדיון בשאלות אלו הוא מעשי בעיקר לפי הבנתנו את שיטת הרמב"ם הפוטר לגמרי חתן, נוטע כרם וחללו, וכן בונה בית וחנכו בשנתם הראשונה. לראשונים הסוברים כי גם המשוחררים וגם הפטורים יוצאים למלחמת מצוה, השאלות הללו אינן רלוונטיות.⁸ לשם הבנת שיטת הרמב"ם נעזר בדברי המשנה והגמרא.

ישנם מספר מצבים בהם ניתן לדון, כשהבחנה היא בין גיוס יזום על פי רצונו של החייל לבין גיוס כפוי על ידי הצבא, וכן אם הוא היה נשוי לפני הגיוס, או שהגיוס לצבא קדם לנישואיו.

מלשון המשנה ניתן להבין שהפטורים והמשוחררים אלו הם אנשים שאינם משרתים בצבא בדרך כלל במסגרת כלשהי. מילות המפתח במשנה הם: "יוצאין", "חוזרין", "אין זזין ממקומן". כך במשנה סוטה פ"ח מ"ב: "ואפילו שמע שמת אחיו במלחמה, חוזר ובא לו. כל אלו שומעין דברי כהן מערכי המלחמה וחוזרין. ואלו שאינן חוזרין... חוזרין ומספקים מים ומזון"; שם מ"ד: "ואלו שאין זזין ממקומן... במה דברים אמורים במלחמת הרשות אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין". מכאן שמדובר על אנשים שהדיון לגביהם הוא אם בכלל לגייסם – אלו שאין זזין ממקומן, או כאלה שהם אמנם מגויסים לצורך המלחמה, אך חלקם מועברים לתפקידי עורף. כך סגנון הגמרא בירושלמי ובבבלי בסוטה פרק ח, וכן בדברי הרמב"ם בהל' מלכים פרק ז. מכאן, שמי שכבר נמצא בשירות צבאי – סדיר או קבע, ונשא אשה, אין מקום לדון אם חוזר או לא, מפני שמחויבותו לצבא קדמה למחויבותו לאשתו, וכן כשנוטע כרם או בנה בית. כך כותב בשו"ת חתם סופר, חלק ד (אה"ע ב), סי' קנה:

עוד נראה לי, דוקא כשנשא ואחר כך אירע מלחמה, לא יצא בצבא. אבל משיצא בצבא ונשא אשה בזמן מלחמה אינו נפטר, דאדעתא דהכי נישאת לו.

ניתן ללמוד דין זה גם מהלכה המופיעה בירושלמי בסוטה ח, ו:

קידש אשה מעכשיו לאחר שנים עשר חדש ושלם הזמן במלחמה, חוזר ובא לו.

8. אולם ראה הערות 3, 5, לעיל.

הרמב"ם פסק דין זה בהל' מלכים ז, ז. ומסביר הכסף משנה שם (ודומה לו הרדב"ז שם):

טעם הדבר פשוט, דכיון דאמר "מעכשיו", איגלאי מילתא דקודם בואו במלחמה אירס אשה ולא לקחה. אבל אם לא אמר "מעכשיו", הוי ליה כאילו עכשו אירסה ולא כל הימנו שאחר שהוא במלחמה יארוס אשה לפטור עצמו.

מאחר שאמר "מעכשיו", משמעות הדבר שמחויבותו לאשה קדמה למלחמה ולכן חוזר. אך אם לא אמר מעכשיו, לא נוצר שום קשר מחייב בינו לבינה לפני המלחמה, ובמצב זה אין הוא נפטר. לכן אם בימינו חייל נושא אשה במהלך שירותו הצבאי הסדיר או שירות הקבע שלו, הוא איננו משוחרר.⁹

הרב שמחה זיסל ברוידא, שם דרך – סוטה, עמ' רמו-רמז, מסביר שמה שפותר אדם ממלחמה אלו הם דברי הכהן המשותח, ולולי דברי הכהן נשאר האדם במחויבותו לצאת למלחמה. ולכן אם קידש אשה בזמן המלחמה, לא עליו דיבר הכהן המשותח, ולכן הוא איננו נפטר מלצאת. לפי ביאור זה אם כך מה מעמדם של מי שכבר בנה וחנוך, או נטע כרם וחלל, או נשא אשה בשנתם הראשונה, ה"פטורים מכל חיובי המלחמה אף בלי לספק מים ומזון, גם בלי קריאתו של המשותח מלחמה?"

אם בימי המלחמה בנה בית וחנוכו, או נטע כרם ולחללו, או נשא אשה, יהיו כל אלו פטורים לגמרי ממלחמה, דהרי פטורם ממילא הוא, לא משום קריאת הכהן, ואין בהם נפקא מינה אם נעשו בשעת מלחמה או שנעשו קודם המלחמה. אולם לסברת הכסף המשנה שמפרש שהטעם בקדש אשה במלחמה שאינו חוזר מהמערכה משום שעשה מעשה לפטור, הכא נמי בנשא אשה, נטע כרם וחלל, בנה בית וחנוך, בשעת מלחמה, לא יפטר שהרי עשה מעשה.

9. על דברי החת"ס הקשה הרב שמעון פדרבוש, משפט המלוכה בישראל, עמ' כב, בשם הרב דב בעריש וידנפלד הגאב"ד מטשעבין, איך כותב לחדש מדעתו דין זה של נשא בזמן מלחמה שאינו נפטר? והשיב שכך מפורש בירושלמי וברמב"ם שהבאנו. הרב צבי פסח פרנק בהסכמתו לספר זה כותב שהירושלמי והרמב"ם לא דיברו אלא באירוסין "ושאני אירוסין דלא מיפטר אלא מליד לעצם המערכה, אבל אינו פטור לגמרי אלא מספיק מים ומזון וצידה לצבא, אבל בנישואין שהוא פטור לגמרי במשך שנה ראשונה הרי שהיה מקום לחשוב שפותר גם כשנשא בעצם ימי המלחמה", וזהו חידושו של החת"ס שגם בנישואין לא נפטר אם נשא בתוך ימי המלחמה. דברים דומים כתב גם הרב שמריה אריאלי, משפט המלחמה, עמ' נב-נג. דברי הגאון מטשעבין הובאו גם אצל הרב דוד מן, באר מרים, עמ' קפג. ראה עוד, שמחה תמימה, מפתח השמחה עמ' קו-קז. הסבר אחר לדברי הירושלמי המחזקים את הבנת החתם סופר, ראה: הרב אליעזר וולדינברג, שר"ת ציץ אליעזר, חלק יט, סי' מא.

דבריו לכאורה לא מובנים. איך ייתכן שמי שנשא אשה בשעת מלחמה יהיה פטור מעיקרא, הלא בשעה שיצאו למלחמה הוא שמע את דברי הכהן ולא נפטר לגמרי מהמלחמה, שהרי עדיין לא היה נשוי? דברי הכהן חייבו אותו בעצם לצאת (ולפחות לשמש בתפקיד עורפי, אם כבר אירס), וממילא מה יועיל שיישא אשה תוך כדי המלחמה? וכך גם ביחס למחלל כרם ולחונך בית במהלך המלחמה. נראה, שהפטורים הללו אינם תלויים כלל בדברי הכהן רק מפני שאם בניית הבית וחינוכו, נטיעת הכרם וחילולו, או נשיאת האשה קודמים למלחמה אזי הגברים הללו נשארים בביתם, והם אינם צריכים לבוא ולשמוע את דברי הכהן על מנת להיפטר. "אין זזין ממקומן". אך אם הם כבר יצאו למקום המלחמה, אם המלחמה קדמה, דברי הכהן, המאפשרים לשוטרים לקפח את שוקו של מי שנס מהמערכה, מחייבים אותם להישאר, ואין הם יכולים להיפטר.

הרב שלמה גורן, משיב מלחמה, ב, עמ' תמב-תמג, מביא את דברי הכסף משנה (והרדב"ז), וכותב שבכל זאת אולי יש מקום לומר שדין זה אמור אך ורק ביחס למי שאירס אשה ולא לקחה, ששם חוזר מעורכי המלחמה אך משמש בתפקידים עורפיים. אך ייתכן שמי שנשא אשה ולקחה, מאחר שהנישואין תפסו, מצות "ושמח את אשתו" קודמת למחויבותו לצבא, ויחזור מעורכי המלחמה גם אם נשא אשה לאחר צאתו לצבא. לפיו, חתן פטור בשנה הראשונה מצבא רק אם נשא אשה לפני מחויבותו לצבא, אך: "כל שהם כבר בצבא ונשאו נשים, לא נפטרו ע"י כך מחובתם הראשונה לצבא ולעם".

כמו כן הוא כותב, שאם מדובר בחתן שנשא אשה במהלך שנות שירות הקבע בצבא, יש לראות את המחויבות שלו לצבא הקבע כפרנסה, ואין כאן כל מניעה. אלא שמדברי הרמב"ם בספר המצוות, לא תעשה שיא, משמע לכאורה שגם לצרכי פרנסה אסור, שכך כתב: "ודע כי החתן עצמו גם כן מוזהר מלצאת מביתו, כלומר ללכת בסחורה, כל שנתו".¹⁰ וכן כתב החינוך במצוה תקפא. מדבריהם מסיק הרב שלמה גורן שיש איסור על חתן בשנתו הראשונה להיות בצבא קבע:

10. אמנם בשו"ת רדב"ז, חלק א, סי' רלח, כותב שיש טעות סופר בתרגום דברי הרמב"ם וכוונת הרמב"ם היא: "כי החתן בעצמו מוזהר שלא יצא מביתו כלומר לצאת לדרך, דלאו למימרא שלא יצא מביתו כלל, אלא שלא יצא לדרך כלומר לצורכי רבים, אבל לצורך עצמו למה לא יצא להרויח לשמח את אשתו אם שאין לו מה יאכל אין לך עצב גדול מזה". גם במגילת אסתר בספר המצוות שם משמע כרדב"ז. בספר חכמת אדם כלל קכט, בבינת אדם אות לז, השיג על הרדב"ז. ראה עוד בזה: הרב יוסף חיים, שו"ת רב פעלים, חלק ג, אה"ע סי' ט; החיד"א, שו"ת חיים שאל, חלק א, סי' צג; הרב אליעזר וולדינברג, הלכות מדינה, חלק ב, שער ג פרק ז; הרב יצחק קופמן, צבא כהלכה, עמ' כב.

ולכן אם השרות אינו מאפשר הימצאו בקרבת הבית, מאחר והחתן עצמו מוזהר על כך, אם תלוי הדבר בו להישאר בצבא או לא להישאר, הוא מצווה לבקש שחרור כדי לקיים את המצוה "נקי יהיה לביתו", לדעת הרמב"ם וסיעתו. אבל כל שהשרות הצבאי מאפשר לו לפי תפקידו ללון כל ערב בביתו אין בזה כל איסור.

אלא שלכאורה יש להבחין אם הוא היה בצבא הקבע עוד לפני חתונתו, שאז יכול להמשיך בכך, או שכעת הוא רוצה לחתום על שרות קבע. וכדברי החתם סופר, שו"ת, אה"ע ב, סי' קנה:

לענין סחורה אם נישאת לספן או לגמל, פשיטא שנישאת לו אדעתא שאחר הנשואין ישכים למלאכתו כדרכו ולא נצרכה אלא מי שנשא ואח"כ נזדמנה לו נסיעה.

דברי החתם סופר הללו הם המשך ישיר לדבריו אודות מי שהיה בצבא לפני שנשא אשה. אם נראה את שירות הקבע כפרנסה, אזי אם היה בשירות קבע לפני החתונה – על דעת כן נישאה לו, ויכול להמשיך לשרת כך. גם הרב גורן כותב בהמשך דבריו:

יתכן ואיש קבע המתחתן על דעת זה שישאר בצבא, הרי זה כאילו מחלה אשתו על זכותה, ושתיקתה כויתור דמיא, ואפשר לסמוך בדוחק על שיטת הראשונים שוויתור ומחילה מועילים באיסור זה, אם כי נראה שדעת בעל החינוך בעצמו נוטה לאסור משום שאין במחילתה כלום.

לדברינו, אין צורך לדון בשאלה אם מציאות שכזו הידועה לאשה מראש נחשבת כמחילה ואם מחילתה מועילה. על פי דברי החתם סופר דלעיל, על דעת כן היא הסכימה להינשא ואין זה בשל מחילתה.¹¹ הדיון בשאלת תקפותה ויעילות מחילתה של האשה הוא במקרה שהוא החל להתרחק מהבית לאחר חתונתו לצרכי עסקיו ופרנסתו, אך לא כן אם עוד מלפני החתונה נהג כך. לכן נראה, שגם איש קבע שמתוקף תפקידו עוד לפני החתונה לא היה בביתו כל יום או לעתים קרובות, לא צריך לבקש לפרק את חוזה ההתקשרות שלו עם הצבא. אך מי שהתחתן ובשנה הראשונה רוצה להתגייס לסדיר או לקבע, כשהדבר תלוי בו וברצונו, נראה שהוא מחויב קודם לקיים את מצות העשה "ושמח את אשתו", ולא יוכל לצאת לצבא.¹²

11. כך הבין גם בספר דברי צדק, הובאו דבריו בספר שמחה תמימה, בביאורים, עמ' שמט.

12. הרב שמואל כ"ץ, "יומן פעילות של הרבנות הראשית", בתוך: הרבנות הראשית לישראל שבעים שנה לייסודה, חלק ג, עמ' 1323, כותב שבכ"ג-כ"ד שבט תש"ט החליטה הרה"ר שכל חייל הרוצה להינשא יחקר על ידי רב צבאי ועל פי זה הוא יירשם ברבנות המקומית. נראה שהחלטה זו באה בעקבות חשש שחיילים ינשאו במהלך השרות הצבאי על מנת להיפטר ממנו.

ד. שירות צבאי של בעל משפחה

כאמור, חתן בשנתו הראשונה איננו יוצא אף למלחמת מצוה לשיטת הרמב"ם, ולראשונים אחרים רק למלחמת רשות, אלא "נקי יהיה לביתו ושמח את אשתו". אך לאחר שהסתיימה שנת הנישואין הראשונה, הוא יוצא לכל מלחמה, ולא רק זאת, את רגשותיו ותחושותיו כלפי בני משפחתו הוא מבטל בעת המלחמה והוא מייחד עצמו אך ורק לצרכי המלחמה. כך כותב הרמב"ם בהל' מלכים ז, טו:

...ומאחר שיכנס בקשרי המלחמה ישען על "מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה" (ירמיהו יד, ח), וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה "יושים נפשו בכפו" (שמואל א יט, ה), ולא יירא ולא יפחד ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו אלא ימחה זכרונם מלבו ויפנה מכל דבר למלחמה. וכל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר בלא תעשה, שנאמר: "אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם" (דברים כ, ג), ולא עוד אלא שכל דמי ישראל תלויין בצוארו. ואם לא נצח ולא עשה מלחמה בכל לבו ובכל נפשו, הרי זה כמי ששפך דמי הכל, שנאמר: "ולא ימס את לבב אחיו כלבבו" (דברים כ, ח), והרי מפורש בקבלה: "ארור עושה מלאכת ה' רמיה וארור מונע חרבו מדם" (ירמיהו מח, י). וכל הנלחם בכל לבו בלא פחד ותהיה כוונתו לקדש את השם בלבד, מובטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעהו רעה, ויבנה לו בית נכון בישראל ויזכה לו ולבניו עד עולם ויזכה לחיי העולם הבא, שנאמר: "כי עשה יעשה ה' לאדוני בית נאמן כי מלחמות ה' אדוני נלחם ורעה לא תמצא בך מימך... והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלקיך" (שמואל א כה, כח-כט).

הרדב"ז שם מעיר שדברי הרמב"ם הללו: "קצתו ממדרש וקצתו מדברי רבינו מן הכתובים". דברים דומים כותב המגדל עז שם. לא נעסוק בכל מקורותיו של הרמב"ם להלכה זו. נעיין אך ורק במה שקשור לקשרי הלוחם עם משפחתו. מנין למד הרמב"ם ש"לא יחשוב לא באשתו ולא בבניו אלא ימחה זכרונם מלבו"? נראה להציע שהרמב"ם למד כן מדברי הגמרא בשבת נו ע"א, ובכתובות ט ע"ב:

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל היוצא למלחמת בית דוד כותב גט כריתות לאשתו, שנאמר: "ואת עשרת חריצי החלב האלה תביא לשר האלף ואת אחיך תפקד לשלום ואת ערבתם תקח" (שמואל א יז, יח). מאי ערובתם? תני רב יוסף: דברים המעורבים בינו לבניה.

האסמכתא לגטי מלחמה היא מכך שישי שולח את דוד בנו, עם גטי המלחמה לבניו – אחי דוד, שיצאו למלחמה עם פלשתים.¹³ שם מדובר עוד במלחמתו של

13. לא ניכנס כאן לדיון ההלכתי כיצד מועיל גט זה ומהם תנאיו. ראה בדברי הראשונים והאחרונים בסוגיה בשבת ובכתובות. במלחמת השחרור ניסה הרב שלמה גורן, בהתייעצות עם הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, שהיה הרב הראשי באותם ימים, לתקן גטי מלחמה ללוחמים על מנת לפטור בעיות קשות של עיגון. הדבר לא יצא אל הפועל בעיקר בשל העובדה שחיילים חששו מלחתום על הגטין הללו, והדבר הכניס מורך ופחד בלבם. אי אפשר היה גם לחייב בפקודה לחתום על הגטין הללו, מאחר שכפייה כזו הייתה הופכת את הגט לגט מעושה. אם כי ראה: הרב שמואל כ"ץ, "יומן פעילות של הרבנות הראשית" בתוך: הרבנות הראשית לישראל שבעים שנה לייסודה, חלק ג, עמ' 1327, על החלטת מועצת הרה"ר על פיה פנה הרב בצמ"ח עוזיאל לראש הממשלה מר דוד בן גוריון לחוקק חוק צבאי שיחייב כל חייל לחתום על טופס הרשאה לגט. מכל מקום, אין נוהגים בצה"ל להחתים את החיילים על גטי מלחמה. גם בשם הרש"ז אויערבך נמסר שהוא התנגד לכתיבת גטי מלחמה. ראה: הרב נחום סטפנסקי, ועלהו לא יבול, חלק א, עמ' קנט. דומה, שבהסברה מעמיקה ונאותה, היה ניתן לחדש נוהג זה כיום אצל מי מבין חיילי צה"ל שיהיה מעוניין בכך. דבר זה היה יכול לשמש כעזר רב בפתרון בעיות עגינות, בעיקר במקרים של חיילים נעדרים ח"ו. יש מקום לתת את הדעת על התנאים הנלווים להרשאה (משך הזמן, מהם הנתונים אותם יש לבדוק לפני מתן הגט, על ידי מי, ועוד), אך נראה שאם הדבר יוצג כאפשרות רצינית ומשמעותית לפתרון בעיות עגינות, יהיו מי שיסכימו לנהוג כחיילי בית דוד. הרב יעקב אריאל סיפר שחייל שגויס למלחמת לבנון השנייה בקיץ תשס"ו, פנה אליו לפני גיוסו ושאל כיצד ניתן לסדר גט מלחמה לאשתו. עוד על גטי מלחמה ועל הנוסח שהוצע במלחמת השחרור בפני חיילי צה"ל, ראה: הרב שלמה גורן, שו"ת משיב מלחמה, חלק ג, עמ' נט-סג; הריא"ה הרצוג, שו"ת היכל יצחק, אה"ע ב, סי' א; הרב אליעזר וולדינברג, הלכות מדינה, חלק ב, שער ז פרקים א-ב, מביא את נוסח הגט שנכתב לחיילי צה"ל במלחמת השחרור על ידי הרה"ר. צילומו מובא גם בתוך: הרבנות הראשית לישראל שבעים שנה לייסודה, חלק ב, עמ' 434. הרב אליעזר וולדינברג, שו"ת ציץ אליעזר, חלק יא, סי' צ, מספר שבבית דינו סדרו גט בתקופה שלפני מלחמת ששת הימים לצעיר ת"ח שבא מיזמתו וביקש את הדבר מאחר שהוא היה אמור לצאת לפעולה סודית שחשש שלא יחזור ממנה. הגט ניתן לשליח שימסור אותו לאשתו אם לא ישוב כעבור שנה מהפעולה. בשו"ת ציץ אליעזר, חלק טו, סי' נז, הוא מביא את נוסח ההרשאה לאותו גט, ומשיב על שאלות שונות שהתעוררו בעקבות העניין. גם במלחמות העולם דנו פוסקים בדבר מתן גטי מלחמה. ראה: הרב שלום מברזן, שו"ת מהרש"ם, חלק ג, סי' ז, והרב מלכיאל צבי טננבוים, שו"ת דברי מלכיאל, חלק ד, סי' מו וסי' קנו במלחמת רוסיה-יפן. ראה הרב ש"י זיון, "גיטי מלחמה", לאור ההלכה, עמ' סה-פד. במלחמת העולם השנייה – הריא"ה הרצוג, שו"ת היכל יצחק, אה"ע, סי' לה-מ, התכתבות בינו לבין הרב חיים עוזר גרודזינסקי, הרב יעקב קלמס, והרב בצמ"ח עוזיאל. ראה גם: יעקב אבן חן, "פעילותה המדינית של הרבנות הראשית", בתוך: הרבנות הראשית לישראל שבעים שנה לייסודה, חלק ב, עמ' 995-996, וכן הרב שמואל כ"ץ, "יומן פעילות של הרבנות הראשית", שם, חלק ג, עמ' 1250, ושם עמ' 1255 על הרב בצמ"ח עוזיאל הפונה לרבני צרפת להורות לרבנים צבאיים הנתונים למרותם להחתים את החיילים הנשואים שהגיעו מארץ ישראל על כתבי הרשאה לגט. עוד מדברי ר' חיים עוזר, הפרדס, שנה יד חוברת ז (תשרי תש"ח), עמ' 14-12; מדברי

שאל מול פלשתים¹⁴, ודוד עצמו איננו שותף בה, אך אף על פי כן ההדגשה היא "למלחמת בית דוד". ישי באמצעות דוד משדר מסר עקיף ללוחמי שאול הנמצאים במערכה מול מחנה פלשתים, וכל מחשבותיהם הם מה ישלם המלך למי שיכה את גלית הפלשתי המחרף שם שמים כבר ארבעים יום:

ויגש הפלשתי השכם והערב ויתיצב ארבעים יום... ויאמר איש ישראל הראיתם האיש העלה הזה, כי לחרף את ישראל עלה. והיה האיש אשר יכנו – יעשרנו המלך עשר גדול, ואת בתו יתן לו, ואת בית אביו יעשה חפשי בישראל" (שמואל א יז, טז, כה).

מבחינת איש ישראל זה העיקר – כסף, חיתון עם משפחת המלך ופטור ממסים. דוד פונה ללוחמים בשאלה מה המלך הבטיח למי שיכה את גלית, אבל בשאלתו הוא כבר מדגיש שהעניין אינו השכר המובטח, אלא המאבק בעצם חילול השם הנורא בכך שגלית מחרף שם שמים:

ויאמר דוד אל האנשים העמדים עמו לאמר: מה יעשה לאיש אשר יכה את הפלשתי הלז והסיר חרפה מעל ישראל כי מי הפלשתי הערל הזה כי חרף מערכות אלקים חיים. ויאמר לו העם כדבר הזה לאמר כה יעשה לאיש אשר יכנו (שמואל א יז, כז-כח).

גם לשאול מוסר אחר כך דוד את אותו עניין:

גם את הארי גם הדוב הכה עבדך, והיה הפלשתי הערל הזה כאחד מהם, כי חרף מערכת אלקים חיים (שמואל א יז, לו).

כך רואים בבית דוד, ישי ובנו דוד, את מהותה של המלחמה עם הפלשתים ועם גויים בכלל. המלחמה היא על ייחוד השם כדברי הרמב"ם לעיל, ומטרתה לא לאפשר למי שמחלל שם שמים ומחרף מערכות אלוקים חיים להוביל ולנצח. לא הטובה האישית הפרטית שתצמח ללוחם שיצליח לנצח את גלית היא שבמרכז

רבנים נוספים: אגודת הרבנים ארה"ב – הפרדס, שנה טו חוברת יח/א (שבט תש"ב), עמ' 2-3. הרב יחזקאל אברמסקי, "הסדרת גיטי מלחמה למתגייסים במלחמת העולם השנייה", אוריתא, יז (תשנ"ג), עמ' נ-נה. עוד על דברי הר"י אברמסקי, ראה: הרב אליעזר וולדינברג, הלכות מדינה, חלק ב, שער ז פרקים א-ב. על גיטי מלחמה בשואה: איתמר לוי, אותיות של אש, עמ' 145. סיכום העניין: הרב שילה רפאל, "גיטי מלחמה", משכן שילה, עמ' קנג-קסב; הרב דרור פיקסלר ועמיחי רדזינר, "נתינת גט קודם יציאה למלחמה", תחומין, כז (תשס"ז), עמ' 409-425. 14. רש"י בשבת נו ע"א בד"ה ואת ערובתם, אכן מעיר: "במלחמת שאול כתיב". ראה לקמן עוד בשו"ת הרמב"ם סי' תלט, ובשו"ת תשב"ץ, חלק ג, סי' צז.

החשיבה. גם לא השאלה מי יזכה בבת המלך, או הכסף והפטור מיסים הם הדבר החשוב ביותר. אלא מי ייחד שמו של מלכו של עולם. בשעת מלחמה צריך הלוחם להתנתק ולהתעלם מכל טובה או הנאה אישית או כל צורך אישי אחר ולהיות כל כולו במאמץ מרוכז למען הצלחת המלחמה ולייחוד שמו הגדול.¹⁵ "ויפנה מכל דבר למלחמה". הוא צריך להיות פנוי, נקי, ללא מחשבות ורצונות אחרים מלבד הצלחת המערכה. כך הסביר זאת הראי"ה קוק:

בבא התור לעבוד לטובת האומה בכללה, אז כשרגא בטיהרה תבטל
אהבת המשפחה, לבל תחלל את עז אהבת האומה... על כן כותב גט

15. הרב שמואל טל, "חיוב מסירת הנפש כשאוויבי ישראל רוצים ליטול מהם חבל ארץ", עוז, שעלבים תשנ"ד, חלק א, עמ' 227-233, כתב על בסיס דברי הרמב"ם הללו, שיסודה של מצות מלחמה היא מצות קידוש השם. אלא שלפיו החובה למסור הנפש ולקדש השם איננה דווקא על מקום בארץ ישראל אלא על כל חבל ארץ שישראל יושבים בו, גם בחו"ל. לא ברור מה הערך למסור את הנפש על מקום מושבם של יהודים הגרים אפילו שנים רבות במקומות מסוימים בחו"ל? אין שום עניין וערך שיהודים יגורו בברוקלין או באנטוורפן, או בכל מקום אחר בעולם. מקומם צריך להיות בארץ ישראל. הרמב"ם בהל' תעניות ב, ג אמנם כותב שיש להתענות כשגויים רוצים "ליקח מידם ארץ" – לסלק יהודים אף בחו"ל ממקום מושבם, אך העניין בזה הוא בשל אי הנוחות והקושי שבדבר, אך אין עניין להיאבק על עצם המקום עצמו ולהגדיר את המאבק כמלחמה. ובכלל, המושג "מלחמה" הוא אך ורק של כלל ישראל, והוא ייתכן רק בכיבוש ארץ ישראל – מלחמת מצוה, או בהרחבת גבולות הארץ – מלחמת רשות, וכל זאת בזמן שיש בארץ ישראל מלך או מנהיגות מקובלת אחרת. אולם אין לעם ישראל שום הנהגה שלטונית-לאומית בחו"ל. מצות מינוי מלך היא אך ורק בארץ ישראל: "אין ממנים מלך בחו"ל" (תוספתא סנהדרין ד, י). נעיר עוד שהטור, או"ח סי' תקעו, מצטט את הרמב"ם בהל' תעניות ומשמיט את המילים: "ליקח מידם ארץ": "כתב הרמב"ם ז"ל אפי' לא באו אלא לשאול מהם מס או לגזור עליהם אפי' על מצוה קלה מתעניין ומתריעין" (וראה: הרב חיים דוד הלוי, שו"ת מים חיים, א, סי' לח). יש אם כן לראות את דברי הרמב"ם כמתכוון לגזרת שמד ולא לנטילת ארץ בדווקא. הצפנת פענח על הרמב"ם שם מציין לדברי הגמרא בתענית ח ע"ב: "בימי ר' זירא גזרו גזירה", כמקור לרמב"ם. ועל כן נראה להסביר את דברי הרמב"ם הללו, שבמלחמות רשות ומצוה יש ממד של קידוש השם, אך אין כוונת הרמב"ם להחיל על מלחמה את גדרי קידוש השם הרגילים כפי שכתבם בהל' יסודי התורה. כך הסביר הראי"ה הרצוג, שו"ת היכל יצחק, או"ח סי' לז: "מה שכותב הרמב"ם ז"ל ויידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה, וכן כשהוא אומר ותהיה כוונתו ליחד את השם בלבד, אין כוונתו דוקא על מלחמה כנגד הגוים שגזרו להעביר את ישראל על הדת, שהרי הוא מדבר שם גם על מלחמת הרשות, שהיא כדי להרחיב גבול ישראל, אלא שאורייתא וישראל וקודש' בריך הוא חד הוא, כדברי הזוה"ק, ומלחמה להרחיב את גבול ישראל היא ג"כ בבחינת מלחמה ליחד את השם, שכל מה שכח ישראל דורשי יחודך ובפרט בארץ אשר עיני ה' אלוקים בה מראשית שנה עד אחרית שנה יגבר בעולם, יתקרב היום שעליו נאמר ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד".

כריתות לאשתו ליאש את לבבו בכל האפשרי מקשר משפחה ומהרעיון הפרטי התלוי בו, בהיותו דורך מהלך של רעיון יותר כללי ויותר עליון, מהלך עבודת הקדש של העם כולו (עין איה, שבת ב, עמ' 56).

עם כל החשיבות שיש לערכה של משפחה בישראל, בשעת מלחמה, טובת האומה בכללה עולה עליה. טובת המשפחה מתבטלת, כמו היחס של נר למול אור יום. באור יום, אין לנר משמעות.

לאחר שדוד ניצח את גלית, שאול ביקש מדוד שיצטרף לצבא הלוחמים וימשיך במלחמות ה' בראייה השונה של משמעות המלחמה ממה שהוא העביר ללוחמיו עד כה. מלחמות ה' – לשם ה' ולקידוש שמו הגדול. עם זאת הוא רוצה לתת לדוד את בתו לאשה: "ויאמר שאול אל דוד הנה בתי הגדולה מרב אתה אתן לך לאשה אך היה לי לבן חייל והלחם מלחמות ה' ושאול אמר אל תהי ידי בו ותהי בו יד פלשתים" (שמואל א יח, יז). אך תשובת דוד היא שהמשפחה האישית איננה הדבר החשוב כעת. חשוב לדוד להמשיך באותו קו, ולהדגיש שהוא לא עשה זאת לשם קבלת הפרסים שהבטיח שאול. "ויאמר דוד אל שאול מי אנכי ומי חיי משפחת אבי בישראל כי אהיה חתן למלך" (שם יח). היה צריך לשכנע אותו להסכים להינשא לבת המלך: "ויצו שאול את עבדו דברו אל דוד בלט לאמר הנה חפץ בך המלך וכל עבדיו אהבוך ועתה התחתן במלך" (שם כב).

נראה שהלכת גטי המלחמה היא העומדת בבסיס דברי הרמב"ם בדבר מחיית זכרון בני המשפחה מלבבו של הלוחם בעת מלחמה. הרמב"ם לא פסק ביד החזקה בצורה מפורשת את דברי הגמרא שכל היוצא למלחמת בית דוד כותב גט כריתות לאשתו, אך דבריו כאן, ייתכן שהם רומזים לרוח הדברים העולים מדברי הגמרא. הרמב"ם איננו מחייב הרשאת גט ממשי, אך מחייב נתינת "גט" רגשי ורעיוני. הינתקות והיפרדות טוטאלית מהמשפחה בעת המלחמה.

הרמב"ם התייחס לסוגיה זו באחת מתשובותיו, בשו"ת הרמב"ם ס' תלט:

שאלה ולנהר עינין בטיבותיה מה פירוש: "כל היוצא במלחמת בית דוד כותב גט כריתות לאשתו" (כתובות ט ע"ב), שנאמר: "ואת ערובתם תקח" (שמואל א יז, יח), והא האי קרא במלחמת שאול כתיב ולא ידענא להאי מילתא במלוייה. ועוד מאי שנא מלחמת בית דוד משאר מלחמות? לא ספקי נינהו ספק אתו ספק לא אתו?

תשובה: זה שאמרו למלחמת בית דוד – וכן כל כיוצא בה, כלומר מלחמה שהיא על פי בית דין שנמצאו בעלי המלחמה צדיקים, שהרי הם עוסקים במצוה, ולפיכך מדקדקין על עצמן וכותבין גט. להוציא

אותן המלחמות של חבר הקושרים¹⁶ שכולם רשעים גמורים היו, כגון אנשי צבא של ירבעם ואחאב וחביריהם שם רשעים ירקב. אבל מלחמת בית דוד וכיוצא בה כל אנשי הצבא בחזקת צדיקים הם, ואין אדם צדיק חשוד לעשות מכשול לאחרים לא בחייו ולא לאחר מותו זצ"ל. ולך יהיב שולטן ויקר ומלכו ורב ארכא. משה ב"ר מימון זצ"ל.

חיילי בית דוד היו צדיקים, ומאחר שהיו עוסקים במצוה – מצות המלחמה, הם דקדקו על עצמם והשאירו גטין לנשותיהם, כדי שיהיו פנויים למלחמה וכדי לא לגרום מכשול לנשותיהם אם חס ושלום הם לא ישובו ממנה. מה שאין כן חיילי מלכי ישראל שהיו בחזקת רשעים. ייתכן שדברי הרמב"ם הללו מסבירים מדוע הוא לא פסק להלכה את הגמרא האומרת שכל היוצא למלחמת בית דוד היה כותב גט לאשתו, מאחר שאין זו הלכה מחייבת, אלא שכך נהגו החיילים הצדיקים.

הרמב"ם מסיים את ההלכה בדברי נחמה לאותו לוחם שאכן יתנתק בעת המלחמה ממשפחות אישיות על בני משפחתו: **"ויבנה לו בית נכון בישראל ויזכה לו ולבניו עד עולם ויזכה לחיי העולם הבא"**, שנאמר: **"כי עשה יעשה ה' לאדוני בית נאמן כי מלחמות ה' אדוני נלחם ורעה לא תמצא בך מימך... והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלקיך"** (שמואל א כה, כח-כט). בית נכון הוא בית יציב וחזק.¹⁷ הבית האישי הפרטי ייבנה ויתחזק, על אף שבפרק הזמן של המלחמה אבי המשפחה ניתק עצמו מהמשפחה. ומי שנלחם במלחמות מתוך ידיעה שהוא נלחם את מלחמת ה' ולא את מלחמתו האישית, אזי מובטח לו שרעה לא תמצא לו.

הרמב"ם לא התייחס בדבריו ללוחם שנטע כרם או מטע אחר וחיללו, או בנה בית וחנכו, וכבר עברה שנה מאז. רק ביחס לאדם נשוי (מעל לשנה) כתב הרמב"ם במפורש שעליו להתנתק ממשפחתו במהלך המלחמה. אמנם יש מקום להדגיש שעל אף שאדם בוודאי מוטרד מהמתרחש במטעיו ובעסקיו, עליו להתנתק מהנעשה בהם ולהשקיע את עצמו כולו במלחמה. כך גם ביחס לבונה בית. אמנם, בשונה מכרם, כאן אין מחזוריות שנתית או עונתית מתחדשת שהוא עשוי להיות מוטרד ממנה כפי שהדבר מצוי בכרם או מטע אחר, אך בכל זאת העיקרון של הניתוק והמחיקה

16. ייתכן שהרמב"ם רומז כאן לדברי הגמרא בסנהדרין כו ע"א: **"קשר רשעים אינו מן המניין"**.

17. **"ויאמר שמשון אל הנער המחזיק בידו הניחה אותי והמישני את העמדים אשר הבית נכון עליהם ואשען עליהם... וילפת שמשון את שני עמודי התוך אשר הבית נכון עליהם"** (שופטים טז, כו, כט); **"בחכמה יבנה בית ובתבונה יתכונן"** (משלי כד, ג).

מהזיכרון של כל אותם עניינים אישיים פרטיים היו צריכים לבוא לידי ביטוי בהלכה זו המסיימת את הפרק בו עסק הרמב"ם בשלושת הפטורים והמשוחררים ממלחמה – בית כרם, ואשה. ונראה שלכך רמז הרמב"ם בכתבו: "ויפנה מכל דבר למלחמה". "מכל דבר" בא לבטא את הניתוק המוחלט מכל העניינים האישיים, ובתוכם גם את כרמו וביתו. הרמב"ם הדגיש דווקא את הניתוק מהאשה והבנים, מאחר שמבין השלושה הדבר הקשה ביותר זהו ניתוק הרגשות והקשר למשפחה. אך העיקרון חל על כל דבר שקשור לחייו האישיים של הלוחם.

ה. איזון בין ערכים – צבא ומשפחה

כאמור, מצות "נקי יהיה לביתו" שכיחה כיום בעיקר אצל מי שנושא אשה בשנתו הראשונה ופחות אצל מי שנוטע כרם וחללו, או בונה בית וחנכו. נדמה ששכיחותן של השאלות בתחום זה עולה בשנים האחרונות, משזכינו לדור הרואה בשירות בצה"ל מצוה, הכשרה לקראת ואף קיום בפועל של מלחמת מצוה עם אויבנו. אנו זוכים יותר ויותר לראות חיילים בני תורה, תלמידי ישיבות הסדר, ישיבות גבוהות ומכינות קדם צבאיות, הנשענים על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה ויודעים שעל יחוד השם הם עושים מלחמה. השירות הצבאי נעשה תוך הבנה והפנמה שהמערכה היא על גאולתם של ישראל, על הרצון והצורך לתקן עולם במלכות שדי, ולהגיע לעולם טהור וזך יותר ללא רשע ואכזריות, בו יכירו וידעו כל יושבי תבל וכל אפסי ארץ, כי לה' המלוכה.

החיילים הללו אינם רק לא יראים מעברות שבידם, אלא הם אף מלאים בתורה ובמצוות, ומתוך כך נעשה השירות הצבאי באיכות ובשלמות גדולה יותר. הוא נעשה תוך הקפדה על שמירת מצוות ודקדוקי ההלכה המתאימים לגבורתו ולחוסנו הנפשי של הלוחם הישראלי, ויעידו על כך חוברות וספרים רבים היוצאים לאור בשנים האחרונות ובהם אוסף של שאלות בעיקר בענייני הלכה, מהן ניתן ללמוד על רמתם התורנית של השואלים. יש מהם השואפים להגיע לתפקידי פיקוד וקצונה ברמות הגבוהות ביותר, וביחידות המובחרות ביותר, תוך שהם מקרינים על פיקודיהם וסביבתם רמה אמונית וערכית היונקת ממקורות הקודש של עם ישראל, ומתעצבת מתוך מבט אמוני רחב ומעמיק על הזמן המיוחד בו עם ישראל שב לארצו, ובונה מחדש את גוייתו וגאותו הלאומית.

גם הבניין האישי של כל לוחם נכלל בהבנה זו, ובתוכו הרצון והצורך להקים בניין של משפחה. לעתים רצון זה, נובע גם מהיכרות מוקדמת ומתמשכת עם בחורה, ויש צורך למסד ולקבע את הקשר כדת משה וישראל. הנכונות של בני הזוג

להקים את התא המשפחתי, היא תוך ידיעה שהדבר כרוך בקשיים רבים. ניתוק של הבעל מהבית, ולעתים לזמן ממושך, באותה שנה משמעותית וחשובה לבניין וחיזוק הקשר הנרקם והנבנה בין בני הזוג (ולעתים הדבר נמשך יותר מאשר בשנה הראשונה). על הכלה-האשה, יהיה להתמודד, לעתים לבדה, עם בעיות ומצבים רבים באותה שנה כמו: קביעת מקום מגורים, הריון, לידה, מקום לימודים, מחויבויות נוספות של הבעל בחופשות (למשפחתו למשל), המתח והחרדה לשלומו של הבעל, ועוד. עמידתן של הנשים במצבים קשים אלה, תמיכתן בבעלים, הכרתן בערך השירות הצבאי, והסכמתן לשירותם הצבאי על כל המשתמע מכך, היא חשובה ומשמעותית ליכולתו של הבעל לעמוד ולהצליח במשימות שנטל על עצמו. בגמרא בברכות כז ע"ב מסופר על ר' אליעזר בן עזריה שרצו למנותו לנשיא, ותגובתו הייתה: "אמר להם איזול אמליך באנשי ביתא". הראי"ה קוק מסביר (עין איה, ברכות א, עמ' 112) שההנהגה המעולה היא כשהמנהיג מסור לדבר בכל נפשו, כולל גם ביטול ענייניו הפרטיים:

על כן גם הליכות ביתו צריך שתסכים עם ההנהגה הכוללת, ומתוך כך צריך לזה הסכם גברת הבית.

גם האחריות והמחויבות שלוקח החתן-הבעל על עצמו עם נישואיו, היא מטלה נוספת ומשמעותית, מלבד המחויבויות לתפקיד שהוא עושה בצבא. כשהדברים נעשים תוך הכרה ברורה שרצונם המשותף של הבעל והאשה הוא שהבעל ישרת את כלל האומה, גם חייהם הפרטיים האישיים מתמלאים ומתעלים, והדבר נותן כוחות ותעצומות נפש להתמודד,¹⁸ אם כי יש צורך לדעת איך להתמודד נכון וטוב עם הקשיים שעדיין נערמים לפניהם – כל אחד ואחת לחוד, ושניהם כאחד. עם זאת שהסקנו כי מי שמתחתן במהלך שירותו הצבאי פטור ממצות "נקי יהיה לביתו ושמח את אשתו", יש להשתדל לקיים בירור מעמיק ומקיף בין בני הזוג, בעיקר בינם לבין עצמם, ואולי אף עם אישים נוספים – הורים, רבנים, מחנכים, שיוכלו ליעץ ולהדריך אם וכיצד יש להיערך ולהתכונן למצב בו בשנה הראשונה

18. הראי"ה קוק, מאמרי הראיה, עמ' 446-448 (אגדות רבה בר בר חנה), מסביר שיש שעוסק בצורכי הציבור ותיקון הכלל, ונדמה לו שמתמעט על ידי כך תיקונו הפרטי. אבל האמת היא שהוא מגיע למעלה עוד יותר עליונה ומתברך בפרטיותו על ידי תיקון הכלל. אלא שהדבר מצריך ביטחון בה', מאחר שהתיקון הפרטי הוא דבר הנגלה לעין, אך עילויו על ידי תיקון הכלל מגיע אליו בצורה נסתרת על ידי גלגול סיבות, ונצרך זמן כדי לעמוד עליו.

שאחר החתונה (ואולי גם בשנה או בשנים שאחריה), הבעל לא יהיה נקי לביתו: קשיים ומשברים, יחד עם ציפייה גדולה בין חופשה לחופשה – של הבעל הלוחם הרחוק מרעייתו, ושל האשה הממתינה בבית לשובו. יש צורך לחבר ולאזן בין השאיפות החשובות והגדולות של חיזוק, שמירה ומלחמה על בניינה של ארץ ישראל ומדינת ישראל לבין הבניין האישי המשפחתי שאף הוא נדבך חשוב בבניין האומה.¹⁹

19. היחס בין מסירות לערכים אחרים, לבין בניין התא המשפחתי האישי, חוזר ונדון גם במסגרת שאלות אחרות: עלייה לארץ ישראל, אף במחיר פירוק התא המשפחתי, כשאחד הצדדים איננו רוצה לעלות (כתובות קי ע"ב); לימוד תורה מול הקמת חיי משפחה (קידושין כט ע"ב), כולל ניתוק מהבית והליכה ללמוד תורה במקום מרוחק (גיטין ו ע"ב). יש לבדוק בכל פעם את היחס בין הערכים החשובים הללו, ולמצוא את האיזון והיחס הנכון ביניהם.